

УДК 37.036:070.422

М. Д. ДЯЧЕНКО

доктор педагогічних наук, доцент
Класичний приватний університет

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ПЕРЕКЛАДУ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розкрито сутність перекладацької компетентності. Виокремлено базові складові професійної компетентності перекладача. Окреслено шляхи формування перекладацької компетентності студентів. Висвітлено наукові підходи до формування професійної компетентності майбутнього перекладача в процесі фахової підготовки. Наголошено на значенні лінгвістичної підготовки в контексті перекладацької компетентності.

Ключові слова: компетенція, комунікація, лінгвістична підготовка, майбутній перекладач, перекладацька компетентність, професійна підготовка, розвиток, формування.

Глобалізаційні процеси у світі, курс України на євроінтеграцію та її розвиток у контексті міжнародних економічних відносин, а також трансформація суспільного розвитку й радикальних перетворень у сфері освіти в нашій державі загострюють конкуренцію на ринку перекладацьких послуг. Відтак, посилюються вимоги до професійної підготовки майбутніх перекладачів у напрямі сформованості в них професійної компетентності.

Мета статті – розкрити сутність перекладацької компетентності; висвітлити наукові підходи до формування професійної компетентності майбутнього перекладача в процесі фахової підготовки.

Окремим аспектам професійної підготовки майбутніх перекладачів присвячено наукові дослідження Т. Ганічевої, В. Комісарова, Л. Латишева, Ф. Лімбах, Р. Міньяр-Белоручева, О. Павлик, Е. Піма, Б. Рубрехта, В. Сафонова, Л. Тархової, І. Халєєвої, Ю. Хольц-Мянттярі, О. Шупти та ін.

Питанням перекладацької компетентності приділяли увагу такі вчені: О. Бабаян, Г. Беженар, Л. Волошко, О. Євсюкова, Л. Карпова, Т. Коваль, Н. Лалак, Т. Мала, І. Мельничук, Г. Монастирна, К. Осадча, О. Онаць, Ю. Пінчук, В. Поліщук, І. Полубоярини, Л. Романишина, Л. Шевчук, І. Ярошук та ін.

Особливості формування професійної іншомовної компетентності розкрито в працях В. Баркасі, Н. Гез, З. Підручної, О. Пометун, В. Шляхової та ін.

Професійна підготовка майбутніх перекладачів є процесом формування їхньої комунікативної компетентності, що передбачає нормативно-правильне й функціонально-адекватне володіння всіма видами мовленнєвої діяльності іноземною мовою на рівні, близькому до рівня носія мови.

Загальною метою професійної підготовки фахівців є здобуття студентами необхідних для майбутньої діяльності компетенцій. У словниках поняття “компетенція” загалом зводиться до таких визначень: 1) коло пов-

новажень, коло питань, у яких людина добре поінформована, володіє знаннями й досвідом у тій чи іншій сфері; 2) знання та досвід; 3) характеристика особистості, що володіє знаннями, які дають змогу розмірковувати авторитетно про що-небудь; 4) наперед задана вимога до освітньої підготовки (стандарт), потенційна можливість, елемент компетентності.

Термін “компетентність” (лат. *competens* – відповідний, здібний) означає володіння теоретичними знаннями, практичними навичками та вміннями, професійним досвідом у певній галузі. У словнику “Професійна освіта” [6] компетентність (від лат. *competens* – належний, відповідальний) тлумачиться як сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію.

Компетентність переважно визначають як сукупність психічних якостей, що дає можливість діяти самостійно й відповідально (дієва компетентність), як володіння людиною здатністю та вмінням виконувати певні трудові функції.

До структури компетентності зараховують знання, пізнавальні навички, практичні навички, відношення, емоції, цінності та етику, мотивацію [5].

Компетентна в певній галузі людина володіє відповідними здібностями, знаннями, практичними вміннями, що дають змогу їй обґрунтовано міркувати про цю галузь і ефективно діяти в ній. Компетентність є своєрідним мірилом рівня професіоналізму особистості.

Поняття “професійна компетентність перекладача” не має чітко сформульованого визначення. Її визначають як одну з характеристик особистості фахівця з перекладу, що складається не тільки з лінгвістичної та психологічної компетенції, а й містить поняття інформаційної компетенції [3, с. 33]. Компетентний перекладач, крім досконалого володіння мовами оригіналу та перекладу, може правильно приймати перекладацькі рішення, усвідомлює свою роль як міжкультурного посередника в процесі комунікації [3;6]. Майбутні перекладачі повинні не тільки володіти навиками перекладу, а й усвідомлювати цінності перекладацької професії.

Професійна компетентність перекладача характеризується, насамперед, як сукупність знань, умінь, навичок і особистісних характеристик, які потрібні перекладачу для успішного здійснення своїх професійних функцій [1].

Загалом професійну компетентність перекладача визначають як широке, багатопланове, інтегральне поняття, яке означає міру оволодіння професією перекладача, що виявляється в адекватності вирішення фахових завдань.

Професійна діяльність перекладача має забезпечити комунікацію між учасниками, які, володіючи різними мовними кодами, часто навіть не вступають у безпосередній контакт, обмежившись іншомовним текстом.

Професійна підготовка майбутніх перекладачів передбачає не тільки оволодіння мовою як засобом спілкування, навчання, самоосвіти та забезпечує вільне, нормативно-правильне й функціонально-адекватне володіння

всіма видами мовленнєвої діяльності іноземною мовою на рівні, близькому до рівня носія мови [2], а й дає змогу їм після закінчення вищого навчального закладу здійснювати всі передбачені для перекладача функціональні обов'язки.

Базовими складовими перекладацької компетентності перекладача є знання, вміння та навички, необхідні для здійснення всіх видів перекладу (письмового, усного, зорово-усного, абзацно-фразового, послідовного, синхронного) різнопрофільних текстів: науково-технічних, офіційно-ділових, газетно-публіцистичних, юридичних, економічних, науково-технічних, художніх, медичних тощо. Формування базової складової перекладацької компетентності – це збагачення студентів знаннями теоретико-прикладного характеру та формування на їх основі (під час виконання практичних завдань) умінь, необхідних для виконання всіх можливих типів перекладу.

Перекладацька компетентність майбутніх фахівців з перекладу закладається в процесі вивчення курсу теорії та практики перекладу, метою якого є формування в студентів базових, а також (частково) специфічних і спеціальних складових перекладацької компетентності, під якою розуміють сукупність знань, умінь та навичок, які дають змогу перекладачу успішно вирішувати свої професійні завдання.

У структурі професійної підготовки майбутніх перекладачів суттєве значення має базова лінгвістична підготовка, головною метою якої – формування професійної мовної особистості перекладача. Особливе значення для розвитку мовної особистості має вивчення курсів: “Українська мова за професійним спрямуванням”, “Сучасна українська література”, “Ораторська майстерність”, “Сучасна українська мова (практична стилістика)”, “Основи теорії мовної комунікації та культура українського мовлення”. Формування фахових компетенцій на рідній мові та розвиток їх на іноземній сприятиме утворенню первинних перекладацьких навичок.

У процесі лінгвістичної підготовки майбутнього перекладача формуються професійно значущі компетенції, а саме:

- семантична (здатність мобілізувати ресурси, необхідні для вилучення й передачі змісту: системні знання, вміння, особистісні якості);
- текстова (здатність мобілізувати ресурси, необхідні для текстової діяльності: відтворювати текст, а також розрізняти тип, жанр і стиль тексту);
- інтерпретаційна (здатність мобілізувати ресурси, необхідні для визначення контекстуального значення мовленнєвих засобів та їхньої трансформації).

Базова лінгвістична підготовка є фундаментом для професійної перекладацької освіти.

На процес формування професійної мовної особистості перекладача, безумовно, впливає вивчення дисциплін: “Основна іноземна мова”, “Друга іноземна мова”, “Російська мова”, “Лінгвокраєзнавство країн основної іноземної мови”, “Лінгвокраєзнавство країн другої іноземної мови” тощо.

Важливу роль у розвитку лінгвістичних компетенцій відіграють перекладацькі завдання та змодельовані ситуації, вирішення яких спрямовано на розвиток навичок контекстуальної здогадки, компресії, трансформації граматичної структури висловлювання, переформулювання й перефразування змісту, оперування синонімічними та антонімічними засобами, прогнозування ситуації (завершення незакінченого висловлювання), вилучення й утримання в пам'яті основної інформації прослуханого висловлювання (власних назв, дат, цифр, імен) тощо.

З огляду на суттєві зміни в традиційних уявленнях про перекладацьку діяльність, ускладнення професійної моделі перекладача й появу нових перекладацьких спеціальностей у процесі професійної підготовки необхідно враховувати, що наразі актуалізується значення таких якостей перекладача: юридична грамотність; уміння аналізувати, компресувати, редагувати текст, дотримуючись обмеженості часу, відчувати мову, характерну для засобів відеоінформації, швидко приймати рішення та брати на себе відповідальність за якість перекладів перед замовниками, телевізійними кампаніями, розповсюджувачами відеофільмів тощо; здатність працювати в стресових умовах; уміння працювати в команді, співпрацювати зі спеціалістами інших галузей та різним рівнем авторитарності.

Вимоги до сучасного професійного перекладача постійно підвищуються: він повинен володіти широкими фоновими знаннями; знаннями з теорії та стратегій перекладу, знаннями та навичками у сфері аналізу завдань перекладу, аналізу початкового тексту; прогресуючою компетенцією в межах рідної та іноземної мов; навичками створення тексту на мові перекладу та його макета, володіти методами необхідної інформації, включаючи самостійну роботу з термінологією, знаннями про особливості професійної діяльності мовного посередника.

Майбутнього перекладача необхідно навчити вмінню вступати в діалог, бути учасником багатомовної комунікації, встановлювати контакти з замовниками, проявляти ініціативу в пошуку замовників, розповсюджувати інформацію про свої послуги. Відтак, важливою компетенцією, яку потрібно формувати у студентів спеціальності "Переклад", є творче мислення, високий рівень вербального інтелекту, здібності до інтерпретації, на розвиток яких треба звертати особливу увагу під час професійної підготовки сучасних фахівців із перекладу.

У методиці викладання перекладу, крім набуття лінгвістичної та перекладацької компетенцій студентами, надзвичайно важливим є усвідомлення завдань перекладача та кінцевої мети перекладу, формування здатності до виявлення та аналізу мовних і позамовних факторів, які допомагають досягти еквівалентності перекладу. Майбутньому перекладачеві необхідно навчитися так перекладати текст, щоб він рівнозначно впливав на адресатів; уміти точно відтворювати сенс і значення перекладених слів. А досягти цього можна через урахування сукупності факторів комунікатив-

но-мовленнєвої ситуації, культурологічних аспектів і, найголовніше, збереження комунікативно-прагматичної інтенції мовця оригіналу.

Наразі актуальним є питання спеціалізації перекладацької освіти, що зумовлено специфікою перекладу тих чи інших текстів: наприклад, художній переклад, як і технічний, базується на комбінованому використанні прямих міжмовних трансформацій та денотативного підходу (інтерпретації) [4], завдання перекладача художнього тексту – передавати образи, тоді як технічний перекладач має передавати факти. Перекладачеві необхідно знати предмет перекладу й володіти властивим цьому жанру стилем.

У процесі професійної підготовки майбутніх викладачів варто враховувати, що спеціальний переклад спрямований на вирішення інформаційно-комунікативних завдань, обслуговуючи різні предметні галузі знань, що мають специфічну термінологічну номенклатуру (суспільно-політичні відносини, різні галузі науки й техніки, адміністративно-господарське управління, дипломатія, військова справа, юриспруденція, фінанси, комерція, публіцистика тощо), тому його теоретичною базою є лінгвістична теорія перекладу.

Майбутні перекладачі (особливо спеціалізовані), на думку К. Клауді [8], працюють здебільшого інтуїтивно й дуже часто через відсутність теоретичної підготовки не можуть підсумувати результати своєї діяльності. Учений визначає три підходи в підборі навчального матеріалу для практичного закріплення теорії перекладу: індуктивний (переклад обраних викладачем 10–15 текстів упродовж семестру з подальшою перевіркою, обговоренням результатів роботи та узагальненням рекомендацій щодо вирішення певних перекладацьких проблем); дедуктивний (базується на тематичному розвитку техніки перекладу, коли викладач формулює тему для опрацювання (наприклад, переклад власних назв, одиниць вимірювання тощо), а вже потім обирає до неї практичні завдання); функціональний (полягає у формуванні окремих навичок перекладацької діяльності за допомогою виконання відповідних практичних завдань).

Варто наголосити, що в процесі професійної підготовки майбутніх конкурентоздатних перекладачів необхідно враховуватися рекомендації Ради Європи, в яких чітко окреслено завдання формування плюралінгвальної та плюракультурної компетенції студентів. Оволодіння іноземною мовою, зокрема перекладом, передбачає залучення до іншої культури, до оволодіння новим соціокультурним змістом [7]. А це, в свою чергу, вимагає створення таких організаційно-педагогічних умов освітньої діяльності, які б сприяли прояву в студентів спонтанної реакції на непередбачувані теми, повороти діалогів, мовленнєві формулювання та культурно зумовлені ситуації. З цією метою використовують різні форми навчальної діяльності (двосторонній, послідовний та синхронний переклад, переклад відеофрагментів, переклад з аркуша), що допомагають сформуванню в студентів необхідні професійні вміння, навички та здатність до ситуативних експромтів.

Висновки. Отже, формування перекладацької компетентності в майбутніх перекладачів має бути спрямоване на досконале володіння мовами оригіналу та перекладу, на розвиток у студентів умінь приймати перекладацькі рішення, на розуміння ними своєї ролі як міжкультурного посередника в процесі комунікації; на формування навичок перекладу й усвідомлення цінності перекладацької професії.

Список використаної літератури

1. Комиссаров В. Н. Теоретические основы методики обучения переводу / В. Н. Комиссаров. – Москва : МГЛУ, 1997. – 56 с.
2. Виноградов В. С. Перевод: общие и лексические вопросы : учеб. пособ. / В. С. Виноградов. – 2-е изд., перераб. – Москва : КДУ, 2004. – 240 с.
3. Гребенщикова А. В. Формирование профессиональной компетентности будущих переводчиков средствами информационно-коммуникационных технологий : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / А. В. Гребенщикова. – Челябинск, 2005. – 179 с.
4. Мирам Г. Э. Профессия: переводчик / Г. Э. Мирам. – Киев : Ника-Центр, 1999. – 144 с.
5. Настільна книга педагога / упор. : В. М. Андреева, В. В. Григораши. – Харків : Основа, 2006. – 352 с.
6. Професійна освіта: словник : навч. посіб. / уклад. С. У. Гончаренко та ін. [за ред. Н. Г. Ничкало]. – Київ : Вища школа, 2000. – 380 с.
7. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment. Council of Cultural Cooperation Education Committee. Modern Languages Division, Strasbourg. – Cambridge : Cambridge University Press, 2001. – 260 p.
8. Klaudy K. The role of translation theory in translator training [Electronic resource] / K. Klaudy. – Mode of access: http://ec.europa.eu/dgs/translation/programmes/emt/conferences/2006_2008/emt2006_handout_klaudy_en.pdf.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2016.

Дяченко М. Д. Пути формирования переводческой компетентности будущих специалистов по переводу в процессе профессиональной подготовки

В статье раскрыта сущность переводческой компетентности. Выделены базовые составляющие профессиональной компетентности переводчика. Обозначены пути формирования переводческой компетентности студентов. Освещены научные подходы к формированию профессиональной компетентности будущего переводчика в процессе профессиональной подготовки. Подчёркнуто значение лингвистической подготовки в контексте переводческой компетентности.

Ключевые слова: *компетенция, коммуникация, лингвистическая подготовка, будущий переводчик, переводческая компетентность, профессиональная подготовка, развитие, формирование.*

Dyachenko M. Ways of Formation of Translation Competence of Future Specialists of Translation in the Process of Professional Training

The article reveals the essence of translation competence; basic components of professional competence of the translator; the ways of formation of translation competence of students; lit scientific approaches to formation of professional competence of future interpreters in the training process; stressed the importance of language training in the context of translation competence.

Translation competence of future specialists of translation is in the process of studying of the theory and practice of translation, which aims to develop in students basic and also partially specific and specific components of translation competence, which refers to the body of knowledge and skills, allowing the interpreter to successfully solve their professional tasks.

In the structure of professional training of future translators is essential basic linguistic training, whose main goal – formation of professional linguistic personality of a translator.

The basic components of the translation competence of the translator is the knowledge, ability and skills required for implementing all types of translations (written, oral, visual-oral, paragraphs and phrases, consecutive, simultaneous) various texts: scientific, technical, official, newspaper-publicistic, juridical, economic, scientific-technical, artistic, medical and the like. The formation of the basic component of translation competence is the enrichment of students ‘ knowledge of theoretical and applied nature and formation on their basis (in the course of performance of practical tasks) skills necessary to perform all possible types of translation.

The formation of translation competence of future translators should be focused on the mastery of original languages and translation, to develop in students the ability to make translation decisions, the understanding of their role as intercultural mediator in the communication process; forming of skills of translation and awareness of the value of the translation profession.

Key words: competence, communication, language development, future translator, translation competence, professional training, development, formation.